

TÜRKİYE CUMHURİYETİ: DEMOKRATİK VE UYGAR BİR TOPLUMA DOĞRU**

Evren ARIK*

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş süreçlerinin Türk toplumunun aydınlanma ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma çabasında başlıca etken olduğundan hareketle cumhuriyetin kuruluşunu ulus-devlet, laiklik, demokrasi, bilimsellik, çağdaş eğitim ve ekonomik kalkınma yönlerinden irdelemektedir. Sayılan bu kavramların Türk toplumuna kapsamlı ve kökten bir biçimde yerleşmesinin cumhuriyet devrimiyle gündeme geldiği, bu devrimde Mustafa Kemal Atatürk'ün kişisel niteliklerinin başlıca yönlendirici olduğu varılan ana sonuçlar arasındadır. Demokrasi yolunda ilerlerken demokratik yöntemlere bağlı kalınmış olması özellikle dikkat çekmiştir. Ulaşılan öngörülerden biri de; bu dönüşümün kalıcı etkileri, cumhuriyetin 80 yıllık birikimi ve yetişmiş insan gücü sayesinde, bugün yaşanan sorunların 100. yıla doğru aşılmasının mümkün olduğudur.

I. GİRİŞ

Geride bıraktığımız yüzyılda insanlık, tarihinin en hızlı dönemlerinden birine tanıklık etti. Daha önceki Aydınlanma ve Endüstri Devrimi çağlarından sonra yeni yüzyıla büyük bir çekişme içinde giren gelişmiş ülkeler, bu çekişmenin önemli rol oynadığı iki dünya savaşı, bilimde -özellikle fizikte- artarak süren gelişmeler, bunun sonucunda baş döndürücü bir teknolojik dönüşüm, bu sürece yetişmeye çalışan üçüncü dünya ülkeleri, bilgisayar, soğuk savaş, duvarların yıkılması ve yeni paradigmlar eşliğinde girilen 21. yüzyıl...

Henüz içinde bulunulan bu çağda birçok başarı ya da başarısızlık öyküsü izlemek mümkün. Tüm bu sürecin içinde Türkiye'nin nerede olduğu sorusu ise bu çalışmanın ana kaynağını oluşturuyor. Dünya tarihinin öncü saflarında ileride incelenecek çeşitli nedenlerle son yüzyıllarda yer alamayan Türk halkı, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde gerçekleştirdiği mücadele ve atılımla yüzyılın en görkemli başarı öykülerinden birini yarattı: Türkiye Cumhuriyeti.

İşgal güçlerine karşı direnişle temelleri atılan, askeri utkunun ardından aydınlanma ve çağdaşlaşma yolunda bir dizi devrimle biçimlenen cumhuriyet;

** Bu çalışma, TC Kültür Bakanlığı Yayınlar Daire Başkanlığı tarafından 2002 yılında düzenlenen "*Gençliğin Gözüyle Cumhuriyet*" Konulu Araştırma Yazı Yarışması Birincilik Ödülü almıştır.

(Jüri Üyeleri: Prof. Dr. Sina AKŞİN, Prof. Dr. Betül ÇOTUKSÖKEN, Prof. Dr. Şerafettin TURAN)

* ODTÜ İktisat Bölümü Öğrencisi.

tarih sahnesinde şansını kaybetmiş görünen Türk ulusunun bağımsız ve özgür bir biçimde uygar dünyaya katılmasının yolunu açtı. Bu yazıda incelenecek olan, ana hatlarıyla bu cumhuriyetin kuruluşu ve temelinde yatan düşünce dizgesidir.

Milli Mücadele ve Devrim yılları, esasen aydınlanmış ve uluslaşmış, çağdaş ve demokratik bir topluma giden yolun kilometre taşlarıdır. Bu nedenle Türk Devrim tarihinin bu açıdan değerlendirilmesi ve dünya tarihi içinde yerli yerine oturtulması önem taşıyor.

İlk bölümde dünya tarihinin Yakınçağ'da izlediği yol, Batı'nın bugünkü düzeyine gelişi ve Türk ulusunun bu tablonun ne kadarında yer alabildiği kısaca irdelenecek, Osmanlı'nın son dönemlerine değinilecektir. Daha sonra dönüşümün kilit ismi Mustafa Kemal ekseninde milli mücadele, cumhuriyetin kuruluş ve devrim yılları; uluslaşma, aydınlanma ve demokrasi açısından ele alınacaktır. Yöntemin demokratik ideallerle uygunluğuna özellikle önem verilmiştir. Ulus-devlet, laiklik, demokrasi, eğitim ve ekonomi politikaları, çalışmanın esasını oluşturan bu bölümün başlıca ağırlık noktalarıdır.

1945'lere kadar gelen bu dönemin ardından çok partili yaşam ve bugünlere gelişimize değinildikten sonra cumhuriyetin sonuçları, 21. yüzyıldan beklentiler, olası hedefler ve 100. yılda ulaşılabilecek düzey hakkında değerlendirmeler son kısımda yer alacaktır.

II. GEÇMİŞTEN BUGÜNE

Demokrasi tarihinin lokomotifinin Batı dünyası olduğunu ve onun bugünkü düzeyinin gerisinde uzun, çileli ve evrimsel bir geçmiş görüyoruz. 1215'teki Magna Carta Anlaşması'na kadar uzatılabilecek bu sürecin kilometre taşları arasında "Rönesans, Hümanizm, Kapitalizm, Aydınlanma, İngiliz, Amerikan, Fransız Devrimleri, Sanayi Devrimi sayılabilir. Günümüz dünyasını etkileyen ve ona biçim veren, ilmi, ideolojik, siyasal, sosyal, ekonomik, sanatsal, kültürel bütün düşünce ve kurumlar bu süreçte oluşmuştur (Aybars, 1995; 4)."

Bugün en ileri uygulamalarını Batı ülkelerinde gördüğümüz demokrasi ve en genel anlamda modernite, çeşitli nedenlerle (Batı'nın gelişmesinde Doğu'nun sömürülmesinin payının da bu nedenlerden biri olduğu gerçeği unutulmamalı) yerkürenin diğer bölgelerinde aynı zaman diliminde oluşamadı. 20.yy., hemen hepsi sömürge/yarı sömürge durumundaki toplumlarda söz konusu dönüşümü ülkelere adapte etmek isteyen sayısız düşünür, devlet adamı ve askere tanık oldu. "Almond'a göre; Batı'da önce uluslar, sonra hükümet otoritesi ve yasaya saygı alışkanlığı oluştu. Zamanla seçim, siyasal

partiler, baskı grupları ve iletişim araçları gelişti. Bunların sonucu olarak, 'uyruk'lar 'yurttaş'a dönüştü. Sonunda da sıra, refah isteklerinin gerçekleşmesine geldi. Oysa, yeni ulusların devlet adamları, bu sorunların hepsiyle aynı anda karşı karşıya kalıyorlar (Kışlalı, 1998; 250)"dı.

Türkiye'ye dönersek, coğrafi ve kültürel açıdan pek de şanssız olmamasına karşın ne yazık ki, başka bir yazının konusu olabilecek birçok nedenle yukarıdaki ilk gruba giremedi. Osmanlı döneminde, özellikle Fatih'in stratejik tercihi ve sistemli politikasıyla (başlangıcı Türk sadrazam Çandarlı Halil Paşa'nın öldürülmesiyle simgelenebilir) Türkler yönetimden ve iktidara ortak olabilecek her alandan (ticaret vb.) uzaklaştırıldılar, sonuçta dış dünyayla ilişkileri vergi yükümlülüğü ve askerlik düzeyine indi. Anadolu halkı, uluslaşma ve 'ana akım'a katılma şansını böylece yaklaşık 500 yıllığına ertelemek zorunda kaldı. Bugün bile bu dev zaman kaybının etkilerini günlük yaşamımızda görmek mümkün.

Osmanlı gibi büyük ve merkezi bir gücün genel gidişe aykırılığını sonsuza dek sürdürmesi beklenemezdi. İlhan Tekeli'nin de vurguladığı gibi, "Modernite projesi dünyanın herhangi bir yerinde doğarak kendi dinamiklerini harekete geçirdi mi, tüm dünyayı dönüştürmeye başlıyor. Tabii dönüştürdükleri arasında modernite öncesinin son imparatorluklarından biri olan Osmanlı da bulunuyor (2001; 1)"du. Genç Osman'a uzanan yenileşme hareketleri 19. yüzyılda doruğa çıktı, ancak ulus-devletlerin çağı başlarken çok uluslu bir imparatorluğun sonu da uzak değildi.

Osmanlı'nın, tüm ıslahat çalışmalarına karşın çağın gerisinde kaldığı ve kaçınılmaz sona ilerlediği açıkça belli olmuştu. Bu ıslahat çalışmaları içinde eğitimle ilgili olanlar önemlidir. Bernard Lewis'in de belirttiği üzere (1998; 179), eğitim reformu 19. yüzyıl Osmanlı ıslahat hareketlerinin en başarılı olduğu alandır. 19.yy.'da açılan modern okullar sayesinde dünyada ne olup bittiğini anlayabilen aydın kişilikler de yetişmeye başlamıştır. En belirgin biçimde askeri okullarda gördüğümüz bu durum sonucunda ordu içinde de bir subaylar kuşağının yetişmeye başladığını ve 20. yy.'ın ilk yıllarında ordu saflarına katıldıklarını görüyoruz. Mustafa Kemal, Enver, İsmet, Ali Fuat gibi isimleri de içinde barındıran bu kuşak ülkenin kaderine ileriki yıllarda damgasını vuracaktı.

1881'de borçların idaresi Düyun-u Umumiye'ye devredilmiş, devlet iktisadi bağımsızlığını kaybetmişti. Abdülhamit'in istibdat yönetimi sürerken sözünü ettiğimiz subayların kurduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ülkenin gidişatında etkisini artırdığını ve 1908'de 2. Meşrutiyet'i Abdülhamit'e ilan ettirdiklerini görüyoruz.

Bu dönemin esas konumuz cumhuriyetle bağlantısını Akşin özetliyor (2000; 208): "1908 devrimi, Türkiye Türklerini 1839'da başlayan yeni çağlarından son çağlarına geçiren bir dönüşümdür. Gerek II. Meşrutiyet, gerekse Cumhuriyet devrimleri Türklerin burjuva-demokratik devriminin aşamalarıdır, birbirinin devamı olan demokratik-ulusçu hareketlerdir. Fakat iki devrim arasında çok önemli bir fark vardır. Cumhuriyet devrimi, cumhuriyeti, laikliği getirmiş olması bakımından çok daha köktencidir. Aydınlanma felsefesine, yani 'zihnin sınırsız özgürlüğüne' bağlı olması, felsefi bakımdan da onu daha köktenci kılmaktadır. 1908 devriminin bu denli kapsamlı etkileri yoktur. Saltanatla, hilafetle, şeriatle bağdaşmaya, onlarla bir arada yaşamaya çalışan bir devrimdi."

II. Meşrutiyet zincirleme toprak kayıplarıyla başladı, iç karışıklıklarla sürdü. 1914'e gelindiğinde İttihatçılar iktidarı tam anlamıyla ele geçirmişlerdi. Aynı yıl ülkenin girmesine öncü oldukları dünya savaşı, imparatorluk için sonun başlangıcı oldu.

Savaşın sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi'yle Osmanlı'nın yitirdiği 'sadece barış değildi; İtilaf Devletlerinin işgaline boyun eğmek zorunda kaldığı için, varlığı da sona ermişti aslında (Mantran, 1995; 296).'

"Ümide gerçekten pek az yer vardı. Hemen hemen sekiz yıllık sürekli bir savaşla bitkinleşmiş, bir zamanların büyük Osmanlı İmparatorluğu, yenilerek sırtüstü yere serilmiş, başkenti işgal edilmiş, liderleri firarda idi. Ülke parçalanmış, yoksullaşmış, nüfusu azalmış ve maneviyatı kırılmıştı. Yenik ve şevki kırılmış Türk halkı, galiplerin bütün isteklerini kabule hazır görünüyordu (Lewis, 1998; 241)".

Mondros'un ardından, anlaşmanın ünlü 7. maddesine dayanılarak Anadolu'da işgaller başlar. Padişah ve hükümetleri olacağa boyun eğme yolunu seçmiştir. "Kamuoyundaki genel umutsuzluk ve usanç havasına rağmen direniş yavaş yavaş örgütlenir... Yunanistan'ın İzmir çıkartması ise ülke çapında yoğun bir heyecana yol açar ve Türk yurdunu savunma için oluşmuş çeşitli grupların etkinliğine alabildiğine canlılık getirip yüreklendirir.

Öyle de olsa, bu dağınık girişimlere, gerçek bir ulusal direniş hareketinin atılım ve çapı nasıl kazandırılacaktır? Yanıt bulabilmesi için bu sorunun, olağanüstü bir insanın yazgısıyla karşılaşması gerekecektir (Mantran, 1995; 299)."

İste bu noktada 'dünya savaşının muzaffer tek Türk komutanının (Lewis, 1998; 245)' tarihin akışının merkezine kendisini yerleştirmeye başladığı görülüyor. İstanbul'un işgal edildiği gün Suriye'den bu şehre gelen Mustafa

Kemal, çeşitli çabaların ardından başkentte sonuç alamayacağını gördü ve Mayıs ayında aldığı geniş yetkiyle Anadolu'ya hareket etti. Bundan sonrası, bir ulusun yazgısını kendi eline almasının ve tarihin akışını tersine çevirmesinin görkemli öyküsüdür.

III. MİLLİ MÜCADELEDE ULUSAL EGEMENLİK ve DEMOKRATİK YÖNTEM

19 Mayıs 1919'da başlayan Türk Kurtuluş Savaşı Mudanya Mütarekesi'yle sona erdi denilebilir. Başlı başına incelenmeye değer bu dönemin Cumhuriyet'e de temel oluşturan ilke ve yöntemlerine ağırlık vermekte esas konumuz açısından yarar var. Öyle ki, savaşın tüm aşamalarındaki tutum ve uygulamalar, cumhuriyet düşüncesinin -ulusal egemenlik- nasıl da mücadelenin içine sinmiş olduğunu gösterir. Elbette ki bu, ilk günden adı konmuş bir konu olarak gündeme gelmedi. Ancak **Mustafa Kemal'in en sıkıntılı dönemlerde bile ulus egemenliği düşüncesinden, meşruiyet kaygısından vazgeçmemiş olması, gerçek bir demokrasi dersidir.**

İlk çıkışını Amasya genelgesiyle yapan Mustafa Kemal ve arkadaşları, henüz ilk adımda "Milletin istiklalini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır." derken, Türk Devrimi'nin yönünü de belirtmiş oluyordular.

Geniş yetkisinden de yararlanan Mustafa Kemal Anadolu'daki tüm sivil ve askeri makamlarla derhal iletişime geçmiş ve örgütlenmesini hızla sürdürmüştür. Dikkat çeken noktalardan biri, kendisini asla asi durumuna düşürmemiş olması, her zaman sağlam bir meşruiyet zemininde hareket etmesidir. İlk başlarda askeri-sivil yetkilerini olabilecek en verimli şekilde kullanmış, Heyet-i Temsiliye'yi oluşturur ve kongreleri toplarken padişahın esaret altında olduğu ve egemenlik hakkını kullanamadığını özellikle vurgulamış, askerlikten ayrıldıktan sonra bile başında bulunduğu harekete kurumsal niteliğini kaybettirmemiştir. Aynı zamanda tüm kararları ulusun egemenliğine ve onların seçtiği vekillere dayandırdığından, siyasal anlamda da temsil erkini elinde tutmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni de bu anlayışa dayanarak İstanbul'daki son Mebusan Meclisi'nin kapanmasından sonra açan Mustafa Kemal, ulusal egemenliğe bağlı kalmakta ısrarlıydı. Nihai amacının demokrasi olduğunu biliyordu, ancak bu amaca giden yolların da demokratik olması gerektiğinin farkındaydı.

Demokrasi ekseninde devam edersek, uygarlığın ulaştığı en ileri yönetim biçiminin demokrasi olduğu açık. O halde 'çağdaş uygarlık düzeyi' hedefi de

doğal olarak tanımı gereği demokratik ve laik bir toplum idealini de barındırıyor. Bunu yaparken Kışlalı'nın da belirttiği gibi (1994; 39) uluslaşmadan çağdaşlaşamayacağını bilen Mustafa Kemal'in işe ulusal egemenlikle başlaması son derece yerindedir.

Samsun'a çıktığı andan itibaren ulusun egemenliği vurgusundan hiç vazgeçmediğini görüyoruz. **Kongreler ve Meclis'in tüm oturumları, komitacılığa ve itaate alışmış bir topluma kendi varlığını anımsatma çabasından örnekler sunar. Mustafa Kemal önce ulusal egemenliğin kurumsal çatısını kurmuş (TBMM), ve yaptığı her işte meclise dayanarak ve meclisin onayını alarak meşruiyetini en sert tutumlarında bile kaybetmemiştir.**

Yine başkomutanlığı ikna yoluyla ve geçici olarak üstüne almış, saltanatın kaldırılması sırasındaki çıkışında -ki en diktacı davranışlarından biri olarak bilinir- bile iktidarın meşru bir biçimde el değiştirmesinin aynı batıdaki gibi, ancak çok daha kısa süren bir örneğini özetlemiştir.

Hâlâ toplumumuza yerleşememiş müzakere kültürünü Meclis'teki tartışmalarla oluşturmaya çalışması, her hitabında meclise ve ulusa sonsuz saygısı gözden kaçırılmamalıdır. Bu saygının en etkileyici örneklerinden birini, Büyük Taarruz'u kazandığında meclise ve orduya gönderdiği telgraflardaki olağanüstü alçakgönüllükte ve kendisini milletin yalnızca bir ferdi saymasında görebiliriz.

Etrafındaki birçok isim onun bu tutkusunu ilk başlarda anlayamamıştır; öyle ki savaşın başındaki görelî umutsuz günlerde Yunus Nadi bile ordu elindeyken meclisle niye uğraştığını Mustafa Kemal'e sormuş, ancak Mustafa Kemal'in meclis olmadan kendisinin de bir hiç olduğunu vurgulayan net yanıtıyla karşılaşmıştır (AYDEMİR, 1967; 353).

Önder, en kritik anlarda bile Meclis'e dayanmayı ihmal etmemiş, böylece kendini asla asi durumuna düşürmediği gibi; Sovyetler'in yaptığı hatayı da yapmayarak (önce düzeni kuralım, sonra demokrasiyi getiririz) 80 yıldır yıkılmayan ve bin bir zorluğa karşın gelişen bir demokrasinin temellerini atmıştır. Bugün en muhafazakar politikacılarımız bile iki lafın birinde milli iradede, sine-i millettten bahsediyorsa; bu, savaş yıllarında atılan demokrasi tohumları sayesinde.

Tüm bu ölüm-kalım savaşının ortasında, Mustafa Kemal'in ülkesine demokratik teamülleri getirme çabası, herhalde onun devrimciliğinin en etkili kanıtlarından biri olsa gerek. Öğretmenlere konferans vermeyi dahi ihmal etmeyerek savaş sonrasında eğitim ve kültür gibi konularına o zamandan eğilen

Mustafa Kemal, geri kalmışlığın asıl nedenlerinin farkındaydı. Şu sözleri açıklayıcıdır (Şengör, 1998; 98):

"Yurdumuzun en bakımlı, en şirin, en güzel yerlerini üç buçuk yıl kirli ayaklarıyla çiğneyen düşmanı dize getiren başarının sırrı nerededir biliyor musunuz? Orduların yönetilmesinde, ilim ve fen ilkelerini önder edinmemizdedir... Milletimizi yetiştirmek için kaynak olan okullarımızın ve üniversitelerimizin kuruluşunda da, yine bu yolu tutacağız."

İşte bu bilimsel ilkeler, gerçekçilik, taktik deha savaşa damgasını vurmuş, 9 Eylül 1922'de İzmir'in kurtuluşu ve Mudanya Mütarekesi askeri zaferin son adımları olmuştur.

IV. CUMHURİYET

a. 1923'te Genel Görünüm

Utkunun ardından 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması'nın Türkiye için baş önemi, "bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin içine aldığı hemen bütün topraklarda tam ve bütün Türk egemenliğini yeniden kurmasıydı. Aynı zamanda, uzun süreden beri bir aşağılık ve kölelik sembolü olarak kızılan kapitülasyonlar kaldırıldı. Böylece **Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'nın yenilmiş devletleri arasında tek olarak, kendi perişanlığından ayağa kalkmayı başardı ve galipler tarafından kendisine dikte edilen barışı reddederek kendi şartlarının kabulünü sağladı.** Çünkü Lozan, aslında Türk Milli Misak'ında ifade edilmiş isteklerin uluslararası tanınmasıydı.

Askeri savaş kazanılmıştı; milliyetçilerin siyasal programı başarılı olmuş, uluslararası bir antlaşma da dünyaca kabul edilmişti. Bundan sonra ne yapılacaktı? İşte bu soruya cevabında Mustafa Kemal gerçek büyüklüğünü gösterdi (Lewis, 1998; 254)."

Üstün mesleki nitelikleri ve liderlik yeteneğiyle öne çıkan önderin Anadolu direnişini örgütleyip bağımsızlığa ulaştığı ve modern Türk devletini kurduğu genelde bilinir. Ancak bu 'devrim'in temel felsefesi, asıl amacı ve Özer Ozankaya'nın deyimiyle (1999; 36) "Uygarlık Projesi" niteliğinden pek haberdar olunduğu, zaten eğitim sistemimizin de bu yönde bireylere bilinçli ve kurumsal bir katkısı olduğu söylenemez.

Mustafa Kemal'in gerçek büyüklüğünü anlamak için, esas sorumuz da cumhuriyetin Türk toplumunu nereden nereye getirdiğini görmek olduğuna göre, 1923'ün Türkiye'sinin nelerden ibaret olduğunu anlamak önem taşıyor.

Günümüzde Mustafa Kemal'in yapmadıkları üzerine birçok eleştiri duymak mümkün, 'Neden 1923'lerde demokrasi yoktu?' gibi. Daha önce bahsettiğimiz üzere modern dünyayı modern dünya yapan süreçlerden yüzyıllarca uzak kalmış, 10 yılı aşkın süredir savaşmaktan tükenme noktasına gelmiş, okuma yazma oranının %5'in altında olduğu 10 milyon insandır söz konusu olan. O nedenle bugün tarihi değerlendirirken o günün koşullarını dikkate almak önemli. 1923'ün, Şevket Süreyya'nın deyiimiyle 'sert gerçekleri'ni yine onun kaleminden görelim (1988; 334):

"Mustafa Kemal Milli Mücadeleye, hazır ve tecrübeli bir askeri kadroyla başlayabildi. Yine elde imparatorluktan devralınmış bir idari kadro vardı. Sonra ne kadar dar bir sayı içinde de olsa gazeteciler, yazarlar, 19. yüzyıl öncülerine göre yetişmiş hukukçular, üniversite bilginleri ile avukat doktor hatta mühendis gibi elemanlar da mücadele cephesinde yer alıyordu.

Ama doktrin tefsircileri, tarih ve felsefe nazariyecileri, çağdaş akımları izleyip yorumlayan aydınlarla iktisatçılar, banka teşkilatçıları, kurucu ve inşacı bir ihtirasa ulaşmış mühendisler, jeologlar, hesap ve plan düzenleyicileri, yol, maden, ziraat teşkilatçıları gibi aktif, dinamik bir kadrodan devlet yoksundu. Gene tekrar edeceğimiz ki, eski imparatorluk bir yarı sömürgeydi. Bir yarı sömürge ise, bu elemanları yaratmaz.

Bu geri kalmışlıkta asıl sebepler, o günlerin değil, o günlerden önceki imparatorluk nizamının geri kalmışlığı, 18.yüzyılın müjdelediği fikirlere, 19.yüzyılda gelişen sanayi inkılabına, orta sınıf gelişmelerine, felsefi ve çağdaş bir dünya görüşüne yabancı kalışı, milli olmayışı ve kendini, Türk halkının yaşadığı topraklar dışında maceralara vererek, bizzat Türk halkının hayati potansiyelini eritmiş olmasıdır."

Aydemir, ekonomik gerçeklerle devam ediyor (1988; 343-4):

"Lozan'a göre, imparatorluk devri son gümrük tarifelerini 1923-1928 arasında değiştiremeyecektik. Yani bu süre içinde, milli ekonominin bayrak vasıflarından biri olan gümrük istiklaline ve himayeci siyasete geçemeyecektik.

1923'te dış ticaret münasebetlerine, ancak 84.700.000 liralık bir ihracat ve 144.800.000 liralık bir ithalatla girmiştik ve ticaret muvazenemiz %58,8 açık vermişti. Halbuki memleket bir mal açlığı içindeydi ve yeni hükümet buna cevap vermeliydi.

Cumhuriyet imparatorluktan karayolu denebilecek bir şey almadı. Mevcut karayollarının tek kelimesine bile, bugünkü değil o günkü anlamı ile de yol denilemezdi. Örneğin, İstanbul'dan İzmit'e bir karayolu yoktu.

Türkiye Cumhuriyeti: Demokratik ve Uygur Bir Topluma Doğru

Cumhuriyet memleketi 4637 km'lik ve harplerle İstiklal Savaşı içinde tamamen yıpranmış, yenilenmeye muhtaç ve memleketin asıl parçalarını birbirine bağlamayan, yabancılar elinde bir demiryolu şebekesiyle devraldı.

1927'de nüfusun %75'i köylerde yaşıyordu. Sanayide çalışanlar nüfusun ancak %2.1'ini, ticarettekiler ise %1,9'unu teşkil ediyordu.

Ekilebilir arazi, bütün arazinin %32'siydi. Ama o günkü Türkiye'de fiilen ekilen toprak, bütün memleket toprağının ancak %4,86'sından ibaretti.

1923'te ithalatın %27'si gıda maddeleriydi. Bunun nedenlerinden biri de nakil zorluğuydu. Mesela düşünmeli ki, 1926'da bile Adapazarı'ndan patates İstanbul'a, Marsilya'dan gelenlerden daha pahalıya mal oluyordu ve Merzifon pirinci Samsun'da Hindi-Çini pirinciyle rekabet edemiyordu.

Sanayiye gelince 1921'de beher işyerine 2-3 kişi düşüyordu. Yalnız bir amele çalıştıranlar, bu müesseselerin %35'ini teşkil ediyordu... Daha doğrusu, cumhuriyet kurulduğu zaman Türkiye'de adına fabrika denilebilecek müesseseler yoktu. Sanayi müesseselerinin ancak %4,32'sinde motor kullanılıyordu.

1923'te Türkiye'de, okuma yazma bilmeyenlerin oranı %90'ın üzerindeydi. Bütün Türkiye'de ilkokullarda, 34.000 kadarı kız olmak üzere ancak 341.941 öğrenci vardı. Ortaokullarda 1182'si kız olmak üzere 5905 öğrenci okuyordu. Liselerde ancak 1241 talebe vardı. Bir tek üniversite vardı ve üniversitenin 8 kolu ile ayrıca yüksek öğretmen okulunun bütün öğrenci sayısı ancak 1199'du!

Sıtma bütün yurttta salgındı. Birinci Millet Meclisi'nde Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele Kanunu çıkarılmak istendiği zaman, hocalarla şeyhler hastalığın Allah'tan geldiğini, insandan insana geçmediğini savunarak, kanunu getiren Operatör Emin Bey'i Meclis ortasında kıyasıya dövmüşlerdi."

Bu sarsıcı tablonun yanı sıra Çanakkale Zaferi'nin yetişmiş insan gücünün kaybı açısından önemini göz ardı etmek mümkün değil: "Çanakkale deniz ve kara muharebelerinde toplam 211.000 insan zayıatı veren Türk ulusu, bu arada binlerce okumuş ve aydınını da kaybetti. Tahmini rakamlara göre, 100.000'den fazla öğretmen, mülkiyeli, tıbbiyeli ve Türk ocaklarında yetişmiş okur-yazar yitirildiği sanılmaktadır.

Böylece o günün koşullarında ülkenin beyin takımını oluşturan bu kayıpların olumsuz etkileri, Türk İstiklal Savaşı'nda da fazlasıyla hissedilmiştir. Nitekim, 1923'te Cumhuriyetin ilanından sonra, Atatürk'ün başlattığı inkılaplar

ve bunların paralelinde girişilen reformların kitlelere yaygınlaştırılıp mal edilmesinde, hayli sıkıntılar çekilmiştir.”¹

Ülkenin genel durumunu görebilmek için bu veriler yeterli olsa gerek. Böyle bir yapıyı devralan Mustafa Kemal ve arkadaşlarının amaçları ve başarıları daha da belirginleşiyor. **Onların yaptığı, doğal evrimleşme sürecinden yoksun kalmış bir toplumun dokusunu devrimci ve özgün bir yöntemle çok daha kısa bir sürede işleyerek modern dünyayla aradaki farkı kapatmaya çalışmaktır (çağdaş uygarlık düzeyi).**

Kemalist model bununla da kalmaz, ulusların ezilmişliklerinin kendi kaderleri olmadığını, her ulus için gelişme ve refaha ulaşma şansının her zaman olduğunu kanıtlayarak; Batı düşünündeki seçkinci ve Doğu’yu hor gören yaklaşımı da yanlışlar, 2. Dünya Savaşı sonrasında biçimlenen insan haklarına dayalı eşitlikçi dünya idealinin en somut ve başarılı örneklerinden birinin mimarlığını üstlenir.

Değişik koşullarda yüzyıllar boyu farklılaşmış toplumların uygarlık yolundaki adımları nihai olarak aynı hedefe yönelmekte, ama zaman aralıkları ve yöntem farklı olmaktadır. Mustafa Kemal sorunun Türkiye boyutunu çözmüş, geriden gelen diğer ülkelere de hızlı, aradaki mesafeyi kapatabilecek devrimci bir model önermiş, daha da önemlisi inisiyatifi eline alan (tam bağımsızlık, ulusal egemenlik) her ülkenin başarabileceğini göstermiştir.

b. Ulus-Devlete Doğru

Cumhuriyet öncesi dönemde Anadolu’da bir ulus bilinci olmadığını söylemek mümkün. "İmparatorluk yıkılana kadar Osmanlılık ve İslam kimliği egemen olduğu için "Türklük" kimliği yoktu. İşte burada cumhuriyetin ve Kemalist hareketin ilk katkısı ortaya çıkıyor. Çünkü bu hareketle Türkler Osmanlı ve İslam kimliğinden çıkıp yeni bir kimliği 'Türk Kimliği'ni elde etti. Bu cumhuriyet içinde gerçekleşti ve dinsel değil, laik Türk kimliğinin kurulması düşüncesi bugün bir bakıma hala süregiden bir harekettir (Ahmad, 2000; 46)."

Falih Rıfki Atay'ın şu sözleri de Osmanlı dönemini özetler niteliktedir: "Kendime ilk defa ne zaman Türk dediğimi hatırlamıyorum. Bizim çocukluğumuzda Türk, kaba ve yabani demektir. İslam ümmetinden ve 'Osmanlı' idik. İlmihallerde baş dersimiz din ile milliyetin bir olduğunu öğrenmekti."

Ulus-devletin olmazsa olmazlarından vatan konusunda da Osmanlı parlak bir örnek değildi. Benoist-Mechin'e göre (1997; 322), "Türk Halkı, Batılı ülkelerin hayatını uzun zamandan beri koşullandıran şeye ilk defa Gazi'yle

sahip oldu: üzerinde kök salacağı bir toprak, kendisine ait bir vatan. Bunlar Türkler için tümüyle yeni bir şey, bugüne kadar hissetmediği bir heyecan kaynağı idi. Vaktiyle sultan için topraklar fethetmişti; sonra onları yönetmiş, savunmuş, işletmişti, yine sultan için. Ama asla Boğdan'da ya da Bosna'da, Suriye'de ya da Filistin'de oturduğu topraklarla içtenlikli bağlar kurmamıştı. Şimdi, çok zamandır kendisinden esirgenen şeye sahipti: üzerinde ocağını kurabileceği dünyanın küçük bir parçası." Batı kültüründe yerleşikliğin önemi düşünüldüğünde, bu sözlerin anlamı belirginleşir.

Oysa uluslaşmadan çağdaş ve demokrat olunamayacağını bilen Mustafa Kemal'in, tüm iktidarı boyunca 'ulusal egemenlik' vurgusundan vazgeçmediği açıktır. Ulus olmanın neden bu kadar önemli olduğunu Kışlalı anlatıyor (1994; 39): "Çağdaş' toplum olabilmenin ilk koşulu, uluslaşma aşamasını geride bırakmaktır. Üstelik 'ulus' olma, aynı zamanda demokrasiye geçebilmenin de ön koşuluydu. Aşiret, boy, kabile aşamasını geride bırakmadan çağdaşlaşabilmek, demokratik bir toplum oluşturmak olanaksızdı."

Atatürk'ün ulus anlayışını ise kendi sözlerinden izleyelim (Ünlü, 1998; 28): "Zengin bir hatıralar mirasına sahip bulunan, birlikte yaşamak konusunda ortak arzu ve muvaffakatta samimi, sahip olunan mirasın korunmasına beraber devam hususunda iradeleri ortak olan insanların birleşmesinden meydana gelen topluma millet denir."

El yazısıyla kaleme aldığı Yurttaşlık Bilgileri kitabında da "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir." ifadesi nettir: Burada ne ırk vardır, ne din vardır. Aynı topraklar üzerinde aynı ülküyü paylaşmak vardır (Kışlalı, 1999; 29).

Yine Kışlalı'nın sözleri (1997; 11) Atatürk'ün ulus kavramını en iyi biçimde özetliyor: Kemalist Milliyetçilik; "ırk ya da din değil, bin yılda oluşmuş bir kültür ortaklığı üzerinde yükselir. Etnik alt kimlikleri yurttaşlık bağıyla oluşan ulusal üst kimliğin doğal parçaları sayar. Bu topraklar üzerinde yaşayan herkesin, ulusun eşit haklara sahip bireyleri olduğu ilkesine dayanır. Tam bağımsızlığı, uluslararası eşitliği ve yurttaki barış, dünyada barış anlayışını savunur."

c. Laiklik: Temel İlke

Ulus kavramını dine dayandırmayan Mustafa Kemal'in çağdaşlaşmak için laiklik yolunda da hızlı davranması kaçınılmazdır. Saltanatın kaldırılmasının ardından bu konudaki kilometre taşları arasında; hilafetin kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat, Şeriye ve Evkaf Vekaleti'nin kaldırılması, kılık kıyafette değişiklik, tekke ve tarikatların kapatılması, medeni kanun, anayasadan 'Devletin dini

İslam'dır' maddesinin çıkarılması, Latin harfleri, Arapça ve Din derslerinin müfredattan çıkarılması, nihayet 1937'de anayasaya laiklik ilkesinin geçmesi sayılabilir.

Laiklik, “din ile devlet işlerinin ayrılması, toplum ve devlet yaşamının akla ve bilime dayatılması, toplumun din adına ve binlerce yıl önce konmuş, o günün sorunlarına çözüm getiren kurallara göre yönetilme zorunluluğunun kaldırılmasıdır.

Laikliği tarih sahnesine getiren nedenlerin, 'çağdaş toplumlar'da da geçerli olduğunu görüyoruz. Bu nedenler ikidir: 1) Değişen koşulların yarattığı sorunlara, akla ve bilime uygun çözümler getirebilmek; 2) Farklı inançtan olan toplum kesimlerinin, bir arada ve barış içinde yaşayabilmelerini kolaylaştırmak (Kışlalı, 1994; 29-30).”

Sonuçta laikliğin devrimin temel ilkesi ve çağdaş uygarlığın olmazsa olmazı olduğu açıktır.

Laik bir demokraside kadın-erkek eşitliğinin önemini bilen önder, bu konuda tereddütsüzdür. 1926'daki Medeni Kanun'la eşitlik tanınır, 1930 ve 1934'te sırasıyla yerel ve genel seçimlerde seçme ve seçme hakkı kadınlara verilir ki, bu gelişme için birçok Batı ülkesi 2. Dünya Savaşı'nın sonrasını bekleyecektir.

Mustafa Kemal'in şu sözleri, onun bu konudaki içtenliğinin kanıtıdır: **"Efendiler, sırası gelmişken belirtiyim ki, efendiler demekle kastettiğim, hanımefendiler ve beyefendilerdir."** İnönü'nün de belirttiği gibi (2000; c.3,125) Batı dünyası genel ifadelerde erkek zamiri kullanmanın eşitliğe aykırı olduğunu yeni yeni tartışırken Mustafa Kemal bu sözleri henüz 1925'te, muhafazakar bir kasaba olan İnebolu'da, muhtemelen kadın-erkek eşitliğinden habersiz bir kitleye söylüyor. Bunun adı, devrimdir.

Yüzyıllarca geri bırakılmış, harap olmuş bir memlekette ekonomik kalkınmanın yanı sıra böylesine bir aydınlanma devrimini de aynı anda başlatabilmek, Mustafa Kemal'i diğer devrimci liderlerden üstün kılan yönlerden biridir.

d. Demokrasi İdeali

Ulusal egemenlik başlığı altında da vurgulandığı gibi Mustafa Kemal'in demokratik bir topluma ulaşma konusunda çabası incelenmeye değerdir. Bugün, “Mustafa Kemal diktatördü.”, “Faşist tek parti yönetimi...” ya da “Demokrasimizin aksayan yönlerinin sorumlusu cumhuriyetin ilk yıllarındaki

uygulamalardır.” gibi ifadeler sıklıkla karşımıza çıkıyor. Türk Devrimi’ni insanlık tarihinin genel ilerleyişi ve dönemin kendine özgü koşullarına göre değerlendirememeye bir de memleketimiz insanının tartışma kültürünü oluşturan doğulu duygusal tavırlar, uçlara kaçma eğilimi, önyargı, cahil cesareti ve okumadan konuşma eklenince tarihi bugüne duru bir biçimde aktarmak ayrıca önem kazanıyor.

"20. yy'da 21. yy'a devreden, daha açık söylemek gerekirse 20. yy.'da ömrünü tamamlamayıp 21. yy'a kadar da yaşamını sürdüren tek devrim olduğunu biliyoruz, o da: **Kemalist Devrim**. Bunun en önemli nedenlerinden bir tanesi 20. yy.'ın diğer devrimlerinden farklı olarak Kemalizm'in demokrasiyi, yalnız ileride ulaşılacak bir amaç gibi değil aynı zamanda çağdaşlaşmanın bir aracı olarak görmesidir. Örneğin, Sovyet Devrimi'nin tıkanmasının, çıkmaza girmesinin temel nedenlerinden bir tanesi demokrasiyi ertelemiş olmasıdır. Oysa Kemalist Devrim'de demokrasi yalnızca ileride ulaşılacak bir amaç değil, aynı zamanda çağdaşlaşmanın bir aracıdır. Bu, başından beri Kemalist Devrim'in vazgeçilmez bir öğesini oluşturmuştur. Kemalizm'in gelişmesinin başlıca nedeni budur (Kışlalı, 1999; 29)."

İki cesur deneme başta olmak üzere muhalefete izin vermesi, düşün ve sanat adamlarına sağladığı geniş özgürlük ortamı, yurttaşlık bilincini azimle öğretmeye çalışması, tek parti CHP'nin içinde gelişmesini teşvik ettiği çoğulcu yapı, kadınlara gelişmiş ülkelerin çoğundan çok önce sağladığı eşitlik hakkı, yaptığı devrimin benzerleri içinde en kansız olması² ve daha birçok ayrıntı Mustafa Kemal yönetiminin demokrat idealini gözler önüne serer.

Unutulmamalıdır ki; tüm bunlar demokrasi kültürü olmayan bir toplumda, bir ölüm-kalım savaşının ortasında ve devamında sıfırı tüketmiş bir ülkede, dahası en gelişmiş ülkelerin bile faşist yönetimlerin ağına düştüğü iki dünya savaşı arasında yapılmaktadır.

Söz konusu olan, Neumann'ın “devlet iktidarı üzerinde iddiası olan ve bu iktidarı tekel altına alıp hiçbir kısıtlama tanımaksızın uygulayan bir kişi yada grubun yönetimi (1999; 218)" biçiminde tanımladığı diktatörlükten çok daha farklı bir şeydir. Önderin kendi sözleri de duruma açıklık getirir: “Biz fevkalade alınan ve kanuni olan tedbirleri hiçbir vakit ve hiçbir suretle kanunun üstüne çıkmak için vasıta olarak kullanmadık (Aydemir, 1967; c.3-503)."

Yine Mustafa Kemal, cumhuriyetin 10. yılında yaptığı değerlendirmede (Turan, 1995; 22), "Cumhuriyet yönetim biçimi, demokrasi dizgesi ile devlet biçimi demektir. Biz cumhuriyeti kurduk. O, on yaşını doldururken

demokrasinin bütün gereklerini sırası geldikçe uygulamaya koymalıdır." demektedir.

Bu sözlerin ardından Turan'ın vurgusu önemlidir (1995; 22): "Atatürk bununla da yetinmeyerek Cumhuriyet kuşaklarının cumhuriyetçi olarak yetişmelerini sağlamak amacıyla okul kitaplarında bununla ilgili bölümleri kendisi yazmış ya da gözden geçirmişti. Onun çeşitli söylev ve demeçlerinde Cumhuriyetin anlamına, özelliklerine ve içeriğine ilişkin sözleri bir yana bırakılsa bile ortaokul öğrencileri için hazırlanan Medeni Bilgiler kitabının Devlet ve Cumhuriyet bölümlerinde yazdıkları, '6 Ok'un kısa doğduğu, bunlar arasında demokrasi diye bir ilkeye yer verilmediği yolunda öne sürülen savların ne denli tutarsız olduğunu kanıtlamaya yeter."

"1923'te demokrasi ne kadar olabilir?"e gelirsek; önce siyaset biliminin demokrasi için aradığı önkoşullara bir göz atalım. Ateş, dört koşul öne sürüyor: Yüksek bir gelir düzeyi, ileri bir eğitim, ulaşım ve iletişim sorunlarının çözülmüş olması ve örgütlü bir toplum (1998; 52).

Kışlalı'da ise üç ekonomik, beş de toplumsal şart var (1998; 206): Bireylerin yaşamsal gereksinmelerinin karşılanabildiği bir üretim düzeyi, ekonomik yaşamdaki etkililikte belirli bir sermaye-emek dengesi, çok büyük gelir farklarının olmaması ekonomik koşullar. Toplumsal anlamda ise; ulusal bütünlük, hiçbir toplumsal sınıfın diğerleri üzerinde kesin bir üstünlüğünün bulunmaması, sınıflar arası geçiş akışkanlığının yüksek olması, çoğunluğun kitle iletişim araçlarını izleyebilecek bir eğitim düzeyinde bulunması, insanların eşitlik ve özgürlüğüne, hoşgörü ve uzlaşmaya dayalı bir değerler sistemi olmadan demokrasinin gerçekleşemediğini görüyoruz. Cumhuriyetimizin ilk yıllarında bu sayılanların ne kadarının var olduğunu konuşmaya gerek yok. Bir çoğunun durumu bugün bile tartışılabilir.

Tunaya hem o döneme hem de bugünkü tartışmalara ışık tutuyor: "Atatürk'ün siyasi iktidarını ve kuvvetini diktatörlük olarak değil, geri müesseseleri yıkma ve medeni bir düzeye çıkma vasıtası olarak kabul etmek gerekir. O, medeni değerleri ortadan kaldırma çabasının aleti olmamıştır. Atatürkçülük medeni bir düzeyde, XX. Yüzyıl şartları içinde kurulacak demokratik bir sisteme ulaşmayı gaye edinmiş bir akımdır. Ama, O her şeyden önce Ortaçağ kalıntısı kuvvetlerin medeni bir toplumu daima baltalayacaklarına olan inançtan hareket etmiştir. Bu kalıntılarla, onların siyasal hayatta, birer kuvvet olmalarıyla kurulabilecek bir rejimin ne derece demokratik olabileceğini araştırmak, demokrasi ile ilgisi bile olamayacağını belirtmek de bugün bize düşen görevdir (Kili, 1998; 120)."

Duverger de bu süreci en iyi yansıtan düşünürlerden biridir (1998; 30):

Türkiye Cumhuriyeti: Demokratik ve Uygar Bir Topluma Doğru

"Atatürk'ün denemesi yirminci yüzyılda gelişmekte olan ülkelere yol göstermektedir. Kemalist sistem başta demokratik değildi, ama totaliter de değildi, cumhuriyetçi ve liberal yaklaşımları ile belirli eğilimlere hoşgörü gösteriyordu. Tek parti rejimi her fırsatta çok partili rejime dönüştürülmeye çalışılıyordu. Asıl amaç, batılı anlamda çok partili rejimi kurmaktı. Mustafa Kemal'in iki kez çok rejimi denemeye çalışmasına rağmen başarılı olamaması, cumhuriyet rejiminin geleceğini güvence altına alabilecek koşulların gelişmemiş olmasıydı."

Atatürk'ün ölümünden sonraki gelişmeler de onun izlediği yolun doğruluğunu kanıtlar:

"Çok etkileyici bir durum var: Çünkü, sağcısından solcusuna, 20. yüzyılın büyük devrimci liderlerinden pek büyük bölümünün başarısızlığa uğradığını, kimisinin yıkımla sonuçlandığını; rejimlerin devrildiğini; ilke ve programlarının nefret içinde terk edildiğini görüyoruz. Buna karşılık Atatürk bakımından bunların hiçbirinin söz konusu olmadığını görüyoruz. Tam tersine ölümünden sonra ilk zaferi, yerine geçecek kişinin kurduğu düzene uygun biçimde belirlenmesi oldu. Bu gerçekleşmesi kolay bir şey değil. Devrimle kurulmuş rejimlere bakıldığında, iktidardaki kişinin yerinin, başkaldıran yöneticiler, sadık kalmayan subaylar, sabırsız iktidar düşkünlerince doldurulduğu görülür. Oysa Atatürk öldüğünde, yerine geçecek yeni önderin, sakin, huzurlu ve düzene uygun bir biçimde belirlendiğini gördük."

Yalnız bu değil. Bunun ardından çok güç bir savaş dönemi geldi. Yerine gelen yeni önderin, zamanın bütün güçlüklerine karşın, Atatürk devriminin ilkelerini sürdürebildiğini gördük. Sonra da bana göre birçok bakımdan Atatürk'ün en büyük siyasal başarısını gerçekleştirdiğini gördük. Bu da, 1950 seçimleridir. Bütün bu bölgede ilk kez, bugün bile görülmeyen bir biçimde, uzun süre iktidarda olan bir hükümetin, bir partinin seçim yaptığını, bu seçimi yitirdiğini ve iktidarı muhalefete devrettiğini gördük. Bu, demokrasinin en yüksek düzeyde sınavdan geçmesi demektir (Lewis, 2000; 13)."

Yine Lewis, 21. yüzyılın katılımcı demokrasilerinde yeri çok önemli olan sivil toplum konusunda Mustafa Kemal'in katkısını belirtiyor (2000; 17):

"Erkek ya da kadın olsun insanlar, aynı kandan geldikleri için ya da bir otorite öyle istediği için değil, ilgi duydukları için, öyle yapmak istedikleri için bir araya gelmektedirler. İşte sivil toplum olmadan demokrasi olmuyor. Türkiye böyle bir sivil toplum, gönüllü dernekler toplumu geliştirmiştir. Bunun da temelinde Atatürk var. Böyle ortak çıkar ve ilgileri, inanç biçiminde olmayan düşünceleri karşılamak üzere gönüllü dernekler kurma kavramını yaratma yönünde önemli adımlar atmıştır."

Dönemin koşulları, tarihsel süreç ve uygulamalara bakıldığında açıkça görülmektedir ki; Kemalist model demokrasimizin sorunlarına sebep olmak bir yana; demokratik kültürün tarihsel derinliğe sahip olmadığı ülkemizde tüm eksikliklerine rağmen varolan demokrasinin ve yönün hâlâ ileriye dönük olmasının temel nedenidir.

e. Bilimsel Eğitim

Demokrasiyi içine sindirmiş bir toplum yaratmanın yolu bilimsel bir eğitimden geçer. “Eğitim iki yoldan birini seçmek durumundadır: Ya kolay, fakat sahte yolu seçip bilimin gelişmesini yansıtmaktan aciz, ancak hazmı kolay paketler içerisinde bilgiyi fosilleştirerek öğrenciye sunacak ve öğrenciyi aldatacak, veya zor fakat gerçek yolu tercih ederek öğrenciye doğrudan hazmı kolay hazır bilgi paketlerini değil, bilgiyi bizzat edinmenin yani üretmenin yollarını öğretmeye teşebbüs edecektir. Kolay fakat sahte yol, hem öğrenci hem de öğretici için zahmetsiz olduğundan ve genelde hem eğitim sistemini hem de bu sistem içinde eğitilenleri ve eğitenleri başarılı gösterdiğinden tarih boyunca hemen her kültürde ezici bir çoğunluğun tercihi olmuştur (Şengör, 1998; 96).”

Aklı ve bilimi her zaman tek rehber olarak kabul eden önderin, bu topraklarda cehaletle savaşıma başlarken birinci yolu seçmesi doğaldır ki beklenemezdi. Yine Şengör'e göre (1998;123-4); "Osmanlı İmparatorluğu'nun harabeleri üzerine yeni bir devlet kurar ve çağdaşlarının hemen hepsinden farklı olarak ortaçağ kalıntısı bir ümmetten modern bir millet yaratmaya çabalarken, Mustafa Kemal kendisine, aynen komutan iken yaptığı gibi, bilimsel yöntemi kılavuz edinmeye karar vermişti. Kurtuluş Savaşı'nın ateş ve dumanı arasında, zaferden emin olan komutan, bir taraftan da zaferden sonra milletini nasıl oluşturacağını düşünmüş, bunun en önemli aşamasının milli bir eğitim olduğunu görmüştü. İşte o milli eğitim, bilgiyi hazırlap veren kolay fakat sahte bir eğitim olamazdı. Mustafa Kemal eğitimin öğrenmeyi öğreten, kişiyi ömür boyu bağımsız ve üretken kılan bir faaliyet olması gerektiğini biliyordu."

Eğitim politikasının da temelini oluşturan bu anlayış, 1924'te öğretim kurumlarının tek çatı altında toplanmasıyla uygulamaya konulmuştur.

Dönemin reformlarından öne çıkanları görelim (Sırçacı, 2000; 41):

"1928-1929 öğretim yılında tüm liselerde karma eğitime geçilmiştir. Böylece, demokratikleşme ve çağdaşlaşma çabası içindeki yeni Türkiye'de kadın-erkek eşitliğine bir adım atılmış, iki cinsiyetin de cumhuriyet yönetimi altında eşit değere sahip olacağına işaretleri verilmiştir.

Yine 1928'de Aydınlanma Devrimi'nin bir kilometre taşı olan Harf Devrimi yapılmış, kitle eğitime önem verilerek okuma-yazma seferberliği başlatılmış ve Harf Devrimi sonucu yüzde sıfıra inen okur-yazarlık oranı yedi yılda Mustafa Kemal'in başöğretmenliğini üstlendiği Ulus Okulları (Millet Mektepleri) sayesinde yüzde yirmiye ulaşmıştır.

Üniversite konusuna gelince; Osmanlı döneminden kalan ve tek üniversite olan Darülfünun'a 1925'te özerklik verilmiş, ancak bu kurum, kendinden bekleneni verememesi ve devrimlere karşı takındığı olumsuz tavırlar sonucu 31 Temmuz 1933'te kapatılmış, ertesi günü de "İstanbul Üniversitesi" adı altında bilime hizmet etmek üzere tekrar açılmıştır. 1925'te tanınan özerklik kaldırılrsa da Nazi Almanyası'ndan kaçan 150 kadar Yahudi Alman bilim adamının zamanın çağdaşlaşan, akılcılığa önem veren Türkiye'si'ne gelip bu üniversitede görev almalarının da katkısıyla bilim adına ciddi işler yapılmıştır. 1946 ise üniversitedeki tüm olumsuzlukların giderildiği ve özerkliğinin yeniden tanındığı yıl olmuştur."

Yabancı bilim adamlarının Türkiye'ye gelmeye başladığı günlerde Atatürk'ün Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'e söyledikleri, büyük düşünmek ve idealizm açısından bugünün politikacılarına örnek olmalı: "Einstein'ı da getirmek için ne gerekiyorsa yapınız! (İnönü, 2000; 451)"

1930'ların başlarında kurulan Türk Dil ve Tarih Kurumları ise, bilimsel eğitim yuvaları olmalarının yanı sıra halka ulusal özgüven vermeleriyle ulus bilincine ve kuruluş biçimleriyle sivil toplumculuğa katkılarıyla Türk Devrimi'nin en seçkin yapıtları arasında yer almışlardır.

Eğitimde asıl büyük devrim ise Atatürk'ün ölümünden sonra başlayacaktır. Uzun süren araştırmalar sonucu 1940 yılında Hasan Ali Yücel önderliğinde, "Köy Enstitüleri" kurulmuştur.

Gazalcı'ya göre (1998; 105) Köy Enstitüleri, klasik eğitim kurumları değil, köyü her yönden geliştirecek bir 'toplumsal gelişim' ve 'aydınlanma projesi'ydi.

Tonguç şu sözleriyle bu projenin cumhuriyetin toplumsal amaçlarıyla uyumunu açığa çıkarıyor: "Köy Enstitüleri, Türk öğretmenlerinin, Türk öğretmen ve aydınlarının ortaklaşa çalışmalarından, ulus enerjisinden doğmuş, tam anlamıyla ulusal kuruluşlardır.

Her bakımdan geri durumda ve bambaşka yaşam düzeyi içinde bunalıp kalmış olan köye okulla beraber sağlık, çağdaş teknik, bunların çeşitli araçları, çağdaş kültür, ekonomik bilgi götürülemeyecek olduktan sonra, salt okuma

yazmaya önem veren bir bilgi okulu ile köy canlandırılmazdı. Köyü içinden canlandırma sorunu, herşeyden önce bu savaşıma katılacak insanı yetiştirme sorunuydu. Köy Enstitüleri'nin kuruluş amaçlarının başında bu geliyordu (Gazalcı, 1998;105)."

Eğitim reformu konusunda Hasan-Ali Yücel'in yedi yıl yedi ay yedi günlük bakanlığına özellikle değinmek gerekir. "O bakan olduğu zaman, zaten Atatürk'ün döneminde bilimsel eğitimi tüm yurda yaymak konusunda fikri temeller atılmış, pek çok tedbirin de alınmasına başlanmıştı. Ancak Atatürk'ün rüyalarını gerçekten birer rüya olmaktan çıkarıp yaşanan hakikat yapabilmek amacıyla ortaya çıkarılması gereken hem düşünsel hem de fiziksel altyapının kurulmasına başlayıp, bunun Türkiye Cumhuriyeti'nin kendi imkanlarıyla çok da zorlanmadan gerçekleştirebileceği realist bir proje olduğunun isbatı, Hasan-Ali'nin eseri olmuştur (Şengör, 1998; 111)."

Okul binalarının yapımı, çevrilen klasikler, yeni açılan üniversiteler, konservatuar, bilimsel kongreler, ansiklopedi yayımları gibi birçok başarının yanı sıra devrimi tüm halk katmanlarına yayacak, ulusun topyekün aydınlanarak çağdaş uygarlığa eylemler olarak katılmasını sağlayacak 'Köy Enstitüleri', onun döneminin başlıca eseridir.

Aydınlanmayı ve ekonomik gelişmeyi aynı anda köylere götüren bu proje, şüphesiz ki Türk ulusunun aşiret, ağılık gibi ulus-öncesi kurumlardan kurtulmasının, köylerin dengeli bir biçimde kentleşmesinin ve refahın artmasının, bilimsel düşünüşün günlük yaşayışa sinmesinin, kısaca çağdaş uygarlığın yakalanmasının Türkiye koşullarında geliştirilmiş özgün ve etkin bir yoluydu. Ne yazık ki çok partili yaşam bu kurumların sonu oldu. Bu projenin tamamlanamamış olmasının sıkıntıları bugün de yaşanmaktadır.

Genel olarak eğitim alanındaki çalışmalara baktığımızda laikleştirme, akli ve bilimi tüm eğitim kurumlarının asıl rehberi haline getirme, kız ve erkeklere eşit eğitim hakkı öne çıkıyor.

Sırçacı'nın yorumuyla bu bölümü özetleyelim (2000; 42): "Cumhuriyetin ilk yıllarında izlenen eğitim politikalarının çağdaşlaşma eğilimli ve bu konuda son derece başarılı olduğunu söylemek gerekir. Amaç iyi insan, iyi vatandaş yetiştirmekse ve 'Biz insanların ve her insanın, bence en iyisi kendinden çıkabileni, dünyaya açılabileni, başkasının halinden anlayanı, bildiğini yarın eskiyebileceğine inanmanı, bir tek de olsa başka bir insanla gerçekten dost olabileni'³ ise; bu yıllarda izlenen politikaların amaca hizmet edebildiğine inanıyorum. Özetle, önce eğitim kurumları birleştirilerek, ortak amaçlar için çalışabilecek vatandaşlar yetiştirilmek istenmiş, sonra da tüm bireyleri

dogmatik baskılardan kurtulmuş, çağdaş, demokratik, laik ve akılcı bir ulus yaratmak amacıyla çeşitli adımlar atılmıştır."

f. Ekonomik Gelişme: Tam Bağımsızlığın Anahtarı

Yazımızın başlarında cumhuriyetin ekonomik anlamda nasıl bir enkaz devraldığını gördük. Bu koşullarda ekonomik kalkınmanın nasıl başarılacağı yanıtlanması en zor sorulardan biriydi.

'Osmanlı İmparatorluğu, bilimsel, sosyal ve kültürel gelişmelere kapalı hanedan ağırlıklı yönetim sistemi yüzünden merkantilizm, sermaye birikimi ve ticari sermayenin sanayi sermayesine dönüşümünden oluşan Sanayi Devrimini yaşayamamış, dolayısıyla Batı türü bir feodalite ve aristokrasiden uç veren burjuva temelli ekonomik gelişmenin dışında kalmıştı.'

Sonuçta 1923'te karşılaşılan tabloda, 'üretim yapan ekonomik bir kuruluş olmadığı gibi ne para basıp kontrolünü yapacak bir ulusal banka ne de var olan paranın döviz ya da altın karşılığı vardı... Yıllardır süren savaş koşulları yüzünden yurt dışında ekonomi eğitimi almış, ekonomik politikalara yön verecek kadro değil bireyler bile yoktu (Nohutçu, 2001; 38).'

Eliçin'in de vurguladığı gibi (1996; 25), "Avrupa'daki ekonomik tartışmalar bizdekiyle aynı anlama gelemezdi, çünkü orada ekonomik hayata karışan devletin görevi, çoktan beri varolan bir makineyi, bir kurulu düzeni sarsıntısız işletmek olduğu halde, bizde o makineyi yaratmak söz konusu idi."

İlk girişim henüz cumhuriyetin kurulmasından önce İzmir İktisat Kongresi'nin toplanmasıyla başlar. Bu kongreyle memleketin iktisat örgütünün oluşturulması müzakere edilecektir. Dikkat edilmesi gereken nokta, kongrenin sınıfsal yapısıdır. Üyeler Türkiye'nin bütün sınıflarından çağrılmış, ekonominin çeşitli unsurlarının birbirlerini tanımaları amaçlanmıştır. İhtiyaç ve beklentiler öğrenilecek, onlara tavsiyelerde bulunulacaktır.

Kongrenin toplanış amacı ve çalışmaları, Osmanlı yapısının aksaklıklarının son derece iyi tahlil edildiğini gösteriyor. Kongrede Osmanlı'daki parçalanmış ekonomik yapıya, ekonomideki yabancı egemenliğine, ulusal ekonominin olmayışına, örgütsüzlüğe ve işçi haklarına değinilmiştir.

Her grup için öncelikli hedefler belirlenirken, işçilere öngörülen haklar özellikle dikkat çekicidir: Sendika hakkının tanınması, 8 saat mesai, Doğum ve evlilik izinleri, 1 Mayıs'ın işçi bayramı olması, maden ocaklarındaki işçilerin 6 saat mesaisinin bir gün kabul edilmesi, 18 yaşından küçüklerin ve kadınların

ocaklarda çalıştırılmaması, hastalıklarda üç aya kadar ücretli rapor verilmesi (Ökçün, 1967; 343).

Batıdaki ulusların elde etmek için on yıllarca kan döktüğü bu hakların, henüz ortada talep edecek bir sınıf bile doğru düzgün yokken sunulması, ayrıca kayda değerdir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra, Lozan'ın gümrük sınırlamaları yüzünden 1929'a kadar en ufak bir sermaye girişinin olmadığı, yoğun bir sermaye çıkışının olduğu ve gümrük ve koruma duvarlarının olmadığı bir kulvarda at koşturmamız gerekiyordu (Nohutçu, 2001;39).

Bu koşullarda 1920'lerde lokomotif sektör olarak tarım belirlenmiştir. Ekilebilir alanların çok azı ekildiğinden, öncelikle toprağı artırıcı politikalar uygulandı. Aşarın kaldırılması (devletin gelirinin üçte biri olmasına karşın) ve eşkıyalığın sona erdirilmesiyle⁴ köylünün devlete güveninin artması sağlandı.

Savaş yıllarından ulaşımın önemini çok iyi bilen yönetici kadrolar, bunca yokluk içinde demiryolu politikasını da başlattılar. Nohutçu'ya göre (2001; 40) "Demiryollarıyla hammadde kaynakları, üretim ve pazar yerleri birbirine bağlanarak ulus-devlet olma niteliğı pekişti ve ekonomik gelişmede önemli bir adım atıldı."

1929'da gümrüklerin kalkması ve dünyada ekonomik bunalımın patlaması, cumhuriyetin ekonomi politikasının da 30'larda çizeceğı yolun başlangıcı oldu.

Özel sektörün bir türlü kendinden istenen noktaya gelememesi, buhranın yıkıcı etkileri, devletin ekonomiye daha etkin müdahalesini gerektirmiş, 'Devletçilik', 30'lı yıllar boyunca gitgide etkin bir hal alarak görkemli bir kalkınmanın mimarı olmuştur.

"İktisat ve İmar sahasında, ferdi teşebbüslerin mahdut faaliyetleri yerine, Devletin şümüllü ve üstün kudretinden istifade etmek ve ferdi çalışmaları esas almakla birlikte, umumi ve yüksek menfaatlerin icap ettirdiğı işlerde, bilhassa iktisadi sahada devletin faal bir hale getirilmesini kabul etmek (Aydemir, 1988; c.1,402)" olarak tanımlanabilecek devletçilik liberal ve sosyalist modellerden ayrılır, karma bir ekonomiyi öngörür.

Kemalist devletçilik özel sektörü geri planda bırakmayı değil, tersine onun gücünün yetmediğı alanlara el atarak özel sektöre öncü ve örnek olmak niyetindeydi. Özel teşebbüsün esas olduğu daima vurgulanmıştır.

"Bu politika, hızlı bir ekonomik büyümeyi sağlamak için devletin lokomotif görevini üstlenmesi anlamına geliyordu. Devlet ekonomiye yön verecek, kıt kaynakların akılcı kullanımını planlayacaktı. Devlet özel girişimcilerin ilgilenmediği, başarılı olamadığı, ya da kamu yararı gördüğü alanlarda yatırım ve işletmecilik yapacaktı.

Kemalist Türkiye, devletçiliğin iki büyük yararını gördü. Bir yandan, özellikle altyapı ve sanayi yatırımları sayesinde oldukça hızlı bir ekonomik büyüme gerçekleştirildi. Öte yandan, sanayileşmenin devlet eliyle oluşumu sayesinde, Türk işçisi Batı'daki örnekleri gibi, birkaç kuşak boyu harcanmadı. 1929-1939 arasındaki on yılda dünya sanayi üretimi yüzde 19 artarken, Türkiye'de sanayi üretimi artışı yüzde 96'yı buldu. Çok daha elverişli koşullardaki Sovyetler Birliği ve Japonya dışında hiçbir ülke, bu alanda Türkiye'den daha hızlı bir büyüme sağlayamadı (Kışlalı, 1994; 46)."

Yine dönemin programlarında vurgulanan ana hedefler, bugün bile örnek alınabilecek niteliktedir (Aydemir, 1988; c.1,446):

- Sanayi tesislerini memleketin uzak köşelerine yaymak,
- Modern, uygar yerleşme ve hayat tarzını memleketin uzak köşelerine kadar götürerek etrafa ileriliğin örneklerini vermek,
- Gerek teknik, gerekse işletme alanlarında büyük ölçüde işler içinde ve çok sayıda eleman yetiştirerek, ileride bunların özel teşebbüs sahasında, teşkilatçılıklarına, önderliklerine imkan vermek. İktisadi devlet teşekküllerini milli ekonominin bütün branşları için bir mektep halinde geliştirmek,
- İşletme muhasebesi, doğru hesap, modern işletmecilik bakımından örnekler vermek, uzmanlar yetiştirmek ve tam istihdam, tam randıman alanları ile dürüst vergi hesabı alanında örnek olmak, gelenek yaratmak,
- Yönetici, müstahdem ve işçiyi, yalnız hizmetlerinden faydalanılıp, hayatları ile ilgilenilmeyen kör iş kuvvetleri halinde almayıp, onların lojman, günlük hayat, sıhhat, eğitim ve çocuklarının bakımı ile spor işlerine ve toplu eğlencelerine kadar saran bütün sahalarda, insanca yaşamalarını ve gelişmelerini sağlamak ve bu alanda özel teşebbüse önder olmak.

Sonuçlara bakıldığında, olumsuz koşullarda işe başlayan cumhuriyetin gösterdiği gelişme şaşırtıcı, etkileyici ve gurur vericidir (Arık, Gökdemir, Gönültaş, 1998; 25): "1923'te 341 fabrikamız varken sadece 1928-1934 arasında 704 fabrika açılmıştır.

İş Bankası'nın tasarrufları 1924'te 12.554 TL, 1930'da 3.913.655 TL'dir. Ziraat Bankası'nın sermayesi ise 1919-1929 arasındaki 10 yıllık dönemde 1.678.769'dan 6.302.089'a çıkmıştır. Ulusal bankaların toplam mevduattaki payının 1920'de %32, 1930'da %84 olması, ulusal sermaye oluşturma yolundaki atılımın göstergesidir.

Sanayi üretimi 1927'de 82, 1937'de 225 milyon değerindedir. Merkez Bankası'nın altın stoğu 1932'de 14,5, 1946'da 210,8 tondur. Dünya sanayi üretimindeki pay 1929'da %0,14 iken 1933'te %0,23'tür.

1923'te 50 milyon KWS olan enerji üretimi 20 yılda 9 kat artarak 453 milyon KWS'ye çıkmıştır.

Ulaşımındaki gelişme de diğer alanlardan geri kalmamış, hatta kalkınmada başı çeken unsurlardan olmuştur. Demiryolu uzunluğu 1935'te 6.639 km'ye ulaşmıştır. Karayolları ise 1940'ta 41.582 km'dir. Havayollarında taşınan yük 1933'ten sonraki 5 yılda 5 tondan 90 tona çıkarken, deniz ticaret filosu da birkaç yılda 35 bin tondan 70 bin tona ulaşmıştır."

Türkiye'de dış ticaret dengesi 52 seneden beri ilk defa 1930'da artıya geçmiş, ondan sonra 9 sene ihracat ithalatın üstünde kalmıştır (Aydemir, 1988; 427).

Kepenek ise bu tablonun yaratılmasında barışın önemini ve devletçiliğin gün de yararlanılabilecek yönlerini vurguluyor (1997; 19):

Çağdaşlaşma tasarımının "başarılı" olması için öncelikle iç ve özellikle de dış "barış ortamı" gerekli bir önkoşuldu. Cumhuriyet, Kurtuluş Savaşı sonrasında, tarihimizin hiçbir döneminde görülmedik düzey ve içerikte barışçıdır. Türkiye, başta Yunanistan ve Sovyetler Birliği olmak üzere sonraki yıllarda düşmanlaştığı iki ülke ile olduğu kadar, sürekli kayıplara uğradığı Balkanlar'da, 1.Dünya Savaşı sırasında kendisini "arkasından hançerleyen" Arap dünyası ile de barışçı ilişkiler kurmayı başarmıştır.

Türkiye'nin fiyat istatistiklerinin tutulabildiği hiçbir dönemde Cumhuriyet'in ilk iki on yılında sağlandığı ölçüde "enflasyonsuz" bir dönem bulunmamaktadır.

Günümüzde de yararlanılabilecek üç özelliğiyle dikkat çeker, devletçilik: a) sanayi yatırımlarının dış borçlanmaya dayanmadan yapılması, b) sanayi kuruluşlarının yalnızca İstanbul-İzmit-Bursa üçgenine sıkıştırılması yoluna gidilmemesi, ülke düzeyine dengeli yayılması, c) kamu girişimciliğinin en ileri bilimsel ve teknolojik araştırmalara dayandırılması, yabancı uzmanlardan

yararlanırken yerli beyin gücünün güçlendirilmesi ve bunların birlikte çalışmasını sağlama.

Sonuç itibarıyla Atatürk'ün ekonomi politikasının başarısını Moiseyev özetliyor (1994; 636):

Atatürk doğu ülkelerinin politika adamları arasında, ekonomiyi geliştirme tempolarını hızlandırma yoluyla, ekonomik geriliği önlemede devletin özel bir rol oynadığını ilk anlayandır. O'nun ülkesine karşı gösterdiği tarihsel yararlılık, işte budur. Yaşadığımız bu günlerde, gelişmekteki tüm ülkelerde gerçekleştirilen devlet teşebbüsü fikrinin, okuma kitabı gibi bir nitelik taşıması gayet doğaldır. Fakat ekonomik kurtuluş savaşında daha kimsenin deneyimi olmadığı altmış yıl önce bu fikir orijinal, daha önemlisi de verimli bir ekonomik fikirdi.

V. 100. YILA DOĞRU

Böylesine büyük başarıların ardından, 2. Dünya Savaşı sonrası atılımın hızının yavaşladığı, hatta kimi alanlarda tersine döndüğü görülüyor. 1946'da başlayan çok partili hayat, ne yazık ki cumhuriyetin kazanımlarının ülkenin tamamına eşit oranda yayılamaması sonucu birçok kaybı da beraberinde getirdi. Kapatılan Köy Enstitüleri ile devrimin en ücra köşelere ulaşması engellenirken, dinin yeniden siyaset sahnesinde rol oynaması laiklik ilkesinden önemli tavizlere yol açtı.

Akşin'in de belirttiği gibi (1999; 42) çok partili dönemin iktidarları kalkınmanın insani boyutunu göz ardı ederek yalnızca maddi kalkınma yolunu seçtiler. Aynı anlayış, 82 Anayasası'yla da devam etti: “82 Anayasasında siyasi liberalizme ve sosyal devlete sınırlamalar getirilirken (kültürel ve sosyal haklar, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti, basın hürriyeti, toplantı hak ve hürriyeti), iktisadi liberalizme kapılarını açtı.”

Cumhuriyetin kurucularının üzerine titrediği tam bağımsızlık ilkesi, ne yazık ki geçen 50 yılda büyük yaralar aldı. 20'ler ve 30'ların yokluk yıllarında tam bağımsızlığın ekonomik bağımsızlığa bağlı olduğunu bilen Mustafa Kemal ve arkadaşları; enflasyonsuz, fiyat istikrarına ve dengeli bütçeye dayanan, yurdun her bölgesini eşit derecede kalkındırmayı hedefleyen bir ekonomi programını başarıyla uyguladılar.

Daha da önemlisi Batı'nın aydınlanma sürecini yaşamamış Türk toplumunu uygar dünyanın düzeyine taşıma yolunda bir dizi toplumsal ve kültürel devrimle Türk ulusunun yazgısını değiştirdiler. Bunun sonucundadır ki,

bitmek bilmeyen karşıdevrim çabalarına rağmen uygarlık yolunda şansımızı 2000'li yıllarda da sürdürüyoruz.

Böylesine büyük bir devrimi inceledikten sonra, bugün beklenenden daha kötü bir durumda olduğumuzu söylemek doğaldır. Ancak olanaklarımız 80 yıl öncesiyle karşılaştırılamayacak kadar iyi durumdadır.

Cumhuriyetin başarısı açıktır ki, bugün Türk ulusu 'muasır medeniyet'e ulaşma şansını çok daha ileri bir noktada, çok daha yüksek bir olasılıkla sürdürmektedir. 20. yy.'ın ikinci yarısında atılımın hızı birçok nedenden dolayı yavaşladıysa da, unutulmamalı ki tarihsel gelişim geri dönüşlerle, iç içe geçmiş bir biçimde yığılarak ilerler, ve insanlık tarihi bu yola bir kez girildi mi kesin dönüşün olmayacağını göstermiştir.

Konumumuzu Kongar özetliyor (2000; 72): “Bugün, endüstriye dayalı ulus-devlet hedefine doğru yol alırken, ekonomik büyüme, toplumsal kalkınma, insan hakları, hukuk devleti, demokrasi konularında tarikat ve çete devleti bağlamında bazı sorunlar yaşamaktayız. Fakat bu sorunlar, 21. yüzyılda bilgi toplumu modeli çerçevesinde aşılabacaktır.

Sevr'e karşı Lozan'ı; sömürge bir 'Konya Devleti'ne karşı bağımsız bir Türkiye Cumhuriyeti yaratmış olan bu halk, bunun sonunu da getirecektir.”

Gelişmiş dünya bilginin teknolojinin temel yapıtaşı olmasıyla kapitalizm sonrası süreçlere evrilmeye başlamıştır, henüz her ülkenin çok başında olduğu yeni çağa ayak uydurmak için zamanımız ve olanaklarımız yeterlidir.

21. Yüzyılı biçimlendireceği görülen bilgi teknolojilerine kısaca değinirsek, 'Türkiye bu konuda önlerde yer alma şansına sahiptir, çünkü daha çok yeni olan bu teknolojiye henüz arayış açmış bir ülke yoktur. Başka bir deyişle, daha hiçbir ülkede tam olarak gelişmediğinden, Türkiye, bilgi teknolojilerinde ilerlemelerin yaşandığı bir ülke durumuna gelebilir.

Dünya son iki yüz yılda değişmiş, son otuz yılda hızla değişmiştir. Son on yıla bakıldığında ise değişim baş döndürücüdür. Bundan sonraki on yıl, bu hızı katlayarak artıracaktır. Türkiye'nin bu yarış pistinde olması, bir bütün olarak güçlü olmasıyla sağlanabilir (Kütahya, 2000; 11).'

Sözü edilen bu güce ulaşmada yetişmiş insan gücümüzün, özellikle de üniversite gençliğinin önemi büyüktür. 79. yılında olduğumuz cumhuriyeti 100. yıla taşıyacak olan, kanımızca bugünün üniversiteli gençliğidir.

Atatürkçülük, yeni yüzyılda da Türk gençliğinin ve ulusunun hedeflerini belirlemede başrol oynayacaktır. Bu hedeflere ulaşmada en büyük görev, gelecekte önemli roller üstlenecek olan; kendini mesleğinde ve toplumsal konularda iyi yetiştirmiş, çözüm üretmeye öncelik veren, yeni çağın en büyük güç ögesi -hatta simgesi- bilginin ve ona ulaşmanın öneminin farkında olan bugünün üniversite öğrencilerine düşmektedir.

Ozankaya'nın da vurguladığı gibi (2001; 11), "20. yüzyıla damgasını vuran olağanüstü önder Mustafa Kemal Atatürk'ün, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurarken uygulanabilirliğini de kanıtladığı bağımsızlık ve özgürlük ilkeleri üzerine dayalı uygarlık projesi, 21. yüzyıl insanlığının da özlemlerini de karşılayacak niteliktedir."

Bugün bizlere düşen, bu süreci iyi özümsemek, onca ters yönde çabaya karşın Mustafa Kemal'in yeşerttiği demokratik kültür sayesinde hala kopmadığımız uygarlık yarışında ön saflara geçecek atılımları yapmaktır. **Bunun da yolu bilim ve teknoloji üretmektir, uzmanlık alanında literatüre katkı yapmaktır, demokratik ve eşitlikçi yaşam kültürünü benimsemektir, önyargısız olmaktır, dogmalara saplanmamaktır, görkemli ve zengin kültürünün değerini bilmektir, 'bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olmamak'⁵tir.**

Dünyadaki bütün uluslar gibi Türk ulusu da modernitenin standartlarını ve ona uygun bir yaşam biçimini hak ediyor. Bunu başarmak ve cumhuriyetin 100. yılında, en büyük idealleri kurumsallaşmış ve halkın iliklerine işlemiş - söylemeye gerek yok, tabii ki laik- bir demokrasi olan kurucuların karşısına çıkıp "başardık" diyebilmek, emanetin sahibi Türk gençliğinin elindedir.

NOTLAR

¹ <canakkale.gen.tr>, " Çanakkale Savaşı-Savaşın Sonuçları".

² Bu konuda İstiklal Mahkemeleri yerinde bir ölçüttür. Turgut Özakman'ın belirttiği üzere İstiklal Mahkemelerinin var oldukları 1920-1927 yılları boyunca, infaz edilmiş tüm idam sayısı kararı 2076'dır... Türk İhtilali, hiç şüphesiz, dünyadaki en az kanlı ihtilaldir. Fransız, Rus, Çin ve İran ihtilalleri ile bazı ülkelerdeki iktidar savaşları ve temizlik hareketleri karşılaştırılırsa, Türk ihtilalinin kansız olduğu bile söylenebilir (Savaş, 2001;176).

³ Eyupoğlu, Sabahattin, "Köy Enstitüleri Üzerine", s.48.

⁴ Aydemir, 1923-1930 arasında eşkıyalığın bitirilmiş olmasını, cumhuriyetin gözardı edilen bir başarısı olarak yorumlar ve bu başarı sayesinde

asırlardan beri ilk kez halkın can ve mal güvenliğini hissettiğini, sonuçta devlete de güven duyduğunu vurgular.

⁵ Mumcu, Uğur.

KAYNAKÇA

Ahmad, Feroz, "Dünya Düşünürleri Gözüyle Atatürk ve Cumhuriyeti", OZANKAYA, Özer, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2000, s.43-52.

Akşin, Sina, "İkinci Meşrutiyet Üzerine Bir İnceleme; Aykut Kansu, *The Revolution of 1908 in Turkey*", ODTÜ Gelişme Dergisi, 2000, c.27, s.207-212.

Akşin, Sina, "Türkiye'de Devrim, Karşıdevrim", *Düşün Dergisi*, 1999, c.10, s.40-46.

Arık, Evren; Gökdemir, Bülent; Gönüldaş, Hamit; "Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Ekonomisi", *Düşün Dergisi*, 1998, c.9, s.20-25.

Ateş, Toktamış, "75. Yılında Cumhuriyet", *Düşün Dergisi*, 1998, s.9.

Aybars, Ergün, "Laiklik ve İnsan Hakları", *Düşün Dergisi*, 1995, c.5, s.4-7.

Aydemir, Şevket Süreyya, "Tek Adam", Remzi Kitabevi, 1967.

Aydemir, Şevket Süreyya, "İkinci Adam", Remzi Kitabevi, 1988.

Benoist-Mechin, Jacques, "Mustafa Kemal, Bir İmparatorluğun Ölümü", Bilgi Yayınevi, 1997.

Duverger, Maurice, "Kemalizm", *Düşün Dergisi*, 1998, c.8, s.30.

Eliçin, Emin Türk, "Kemalist Devrim İdeolojisi", Sarmal Yayınları, 1996.

Gazalcı, Mustafa, "Aydınlık için Laik Eğitim", Özkan Matbaası, 1998.

İnönü, Erdal, "Anılar ve Düşünceler", c.3, 2000.

Kepek, Yakup, "Dünya ile Bağımsız Bütünleşme", *Düşün Dergisi*, 1997, c.6, s.19-20.

Türkiye Cumhuriyeti: Demokratik ve Uygar Bir Topluma Doğru

- Kışlalı, Ahmet Taner, "Atatürk'ün Ulusçuluk ve Ulusal Kültür Anlayışı", *Düşün Dergisi*, 1999, c.10, s.28-32.
- Kışlalı, Ahmet Taner, "Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi", *İmge Kitabevi*, 1994.
- Kışlalı, Ahmet Taner, "Siyasal Sistemler", *İmge Kitabevi*, 1998.
- Kili, Suna, "Atatürk Devrimi", *İş Bankası Yayınları*, 1998.
- Kongar, Emre, "28 Şubat ve Demokrasi", *Remzi Kitabevi*, 2000.
- Kütahya, Barış, "Sanayi ve Teknoloji", *Düşün Dergisi*, 2000, c.12, s.3-12.
- Lewis, Bernard, "Dünya Düşünürleri Gözüyle Atatürk ve Cumhuriyeti", *OZANKAYA, Özer, Türkiye İş Bankası Yayınları*, 2000, s.11-26.
- Lewis, Bernard, "Modern Türkiye'nin Doğuşu", *Türk Tarih Kurumu*, 1998.
- Mantran, Robert, "Osmanlı İmparatorluğu Tarihi", *Cem Yayınevi*, 1995, c.2.
- Moiseyev, P., "1. Uluslararası Atatürk Sempozyumu", *Ankara* 1994.
- Neumann, Franz, "Diktatörlük", *Blackwell'in Siyaset Bilimi Ansiklopedisi, Ümit Yayıncılık*, 1999.
- Nohutçu, Ahmet, "Atatürk Dönemi Ekonomi Politikalarına Genel Bir Bakış", *Düşün Dergisi*, 2001, c.13, s.38-42
- Ozankaya, Özer, "Atatürk'ün Devrim Anlayış ve Yönteminin Toplumsal Değişim Kuramına Katkıları", *Düşün Dergisi*, 1999, c.10, s.36-39.
- Ozankaya, Özer, "Atatürk'ün Uygarlık Projesi Yeni Sömürgeciliği de Yenecektir!", *Düşün Dergisi*, 2001, c.13.
- Ökçün, Gündüz, "Türkiye İktisat Kongresi", 1967.
- Savaş, Vural, "Militer Atatürkçülük", *Bilgi Yayınevi*, 2001.
- Sırçacı, Süreyya, "Türkiye'de Eğitim Politikaları", *Düşün Dergisi*, 2000, c.12,s.40-44.

Evren ARIK

Şengör, A.M.Celal, "Hasan-Ali Yücel ve Türk Aydınlanmasının Metabilimsel Temelleri", YÖK Matbaası, 1998.

Tekeli, İlhan, "Her Gün Yeniden Keşfedilen Atatürk", ODTÜ Atatürk'ü Anma Töreni Konuşması, 10.11.2001.

Turan,Şerafettin, "Türk Devrim Tarihi", Bilgi Yayınevi, 1995.

Ünlü, Seçkin, "Kemalist Milliyetçilik Anlayışı", Düşün Dergisi, 1998, c.9, s.26-28.